

Ceol agus Ceoltóirí Chois Fharraige

Neansaí Ní Choisdealbha

Ní raibh an oiread ceoil riamh i gCois Fharraige is atá ann sa lá atá inniu ann agus na céadta ceoltóirí óga ag freastal ar ranganna ceoil an Ghaelacadaimh, ranganna go deimhin atá ar siúl ar fud Chonamara ar fad. Tá na ceoltóirí óga ag freastal ar ranganna ceoil le Scoil Cheoil Gannon sa Spidéal, scoil atá á reáchtáil ag Colm agus Kelly Gannon agus ar ndóigh tá ceoltóirí eile i mbun ranganna freisin, ceoltóirí ar nós banríon na feadóige, Mary Bergin.

Seans go gcuirfeadh an méid ceoil atá le cloisteáil timpeall an cheantair faoi láthair agus an méid ceoltóirí atá ann sa lá atá inniu ann iontas an-mhór ar na ceoltóirí a bhí ag iarraidh a bheith ag baint ceoil as droch bhoscaí ceoil agus as míleoidenachaí a bhí ar an dé deireadh sna blianta siar. Déanfaidh mé cur síos ar an gceol agus ar na ceoltóirí a bhí ann blianta siar mar a chonaic mé féin iad agus mar a chuala mé ó mo dheaide féin Michael Mhéairt Ó Coisdealbha go ndéana Dia grásta air agus ó roinnt daoine eile a raibh grá mór acu don cheol ar nós Meaití Jó Shéamuis Ó Fátharta, fear a rinne an t-uafás chun an ceol a chur chun cinn i measc na n-óg agus a chinntigh go raibh chuile dheis agam féin nuair a thosaigh mé agus freisin ó bheirt a d'imigh uainn i mbliana Cóil Uilic Ó Coisdealbha agus Tomás Ó Loideáin nó Tom Lydon mar a thugtaí air.

I gCor na Rón agus mise i mo pháiste chuala mé ceol á chasadh ag mo dheaide ar an teallach. Is ar an mbosca ceoil a bhíodh sé ag casadh, uirlis a tharraing sé aige féin nuair a bhí sé ocht mbliana déag. Ní raibh aon cheoltóir uirlise sa gclann se'againne roimhe sin ach bhí mo dheaide bíogtha ceart ag ceol agus ní shásódh tada é go bhfuair sé an bosca agus chaitheadh sé uaireanta an chloig ag cleachtadh. Bhíodh faisean freisin aige an bosca a tharraing chuige tar éis tae i lár an lae agus é ag glacadh scíthe ón ngarraí agus ó obair an lae agus dúirt sé go minic go mbíodh a mháthair ag fógart air an bosca a leagan uaidh mar go raibh daoine ag dul an bóthar a chloisfeadh é agus nár mhaith an rud a bheith i mbun ceoil i lár an lae mar go gceapfaí gur leadaí a bhí ann! Bosca D/D# a bhí ag m'athair ar dtús agus is ar ró amháin a chasadh sé ceol – díreach mar a chastaí é ar an míleoiden ach tar éis Paddy O'Brien a chloisteáil ag casadh ar an mbosca dhá ró B/C fuair sé féin ceann acu agus tá cuimhne mhaith agam air ag casadh an cheoil.

Bhí cáil ar Chor na Rón riamh mar gheall ar an méid ceoltóirí a bhí ar an mbaile agus is cuimhneach liom féin go mbíodh Willie Pheaits Ó Fátharta nó Willie Mháirtín Bhille ag casadh, Tom Lydon, col ochtar le mo dheaide, Steve Mhaidhc Stiofáin Ó Cualáin, col seisear le mo dheaide agus Seán Tom Tom Ó Donnchú. Dúirt Meaití Jó Shéamuis liom go bhfuil cuimhne mhaith aige féin air thriúr boscadóirí as Cor na Rón a fheiceáil ag casadh thuas ar bhord Tigh Mhicheál Pheaidí nuair a bhí sé ina ghasúirín beag agus nach ndéanfadh sé dearmad go deo air. B'iad Willie Pheaits, Tom

Neansaí Ní Choisdealbha, Eagraí Ceoil

Lydon agus m'athair a bhí ann a dúirt sé. Chuirte na ceoltóirí suas ar bhord ionas go mbeadh siad le cloisteáil ag daoine agus freisin sa gcaoi nach mbeadh na damhsóirí ag titim sa mullach orthu agus iad ag iarraidh a bheith ag casadh.

Is cuimhneach liom a bheith ag éisteach le mo dheaide ag comhrá le Cóil Uilic Ó Coisdealbha freisin agus iad ag cur síos ar na céilithe a mbíodh siad ag casadh ceoil acu thoir i gColáiste Chonnacht sa Spidéal. Bhíodh na boscadóirí ag casadh ceoil ar a seal mar amanna bhí ganntanas uirlisí orthu agus freisin bhí scíthe ag teastáil. Ní raibh aon mhicreafóin ann an t-am sin agus bhíodh allas á chur ag na ceoltóirí ag iarraidh ceol a choinneáil leis na damhsóirí. Bhíodh Pádraig Tom Pheadair Ó Gríofa as Cor na Rón ina cheoltóir deas míleoiden freisin agus méit mór le m'athair a bhí ann agus iad ag fás aníos agus bhí ceol ag Anraí Pheaitín i mBaile Logáin agus ag a nia Patsy Pheaitín agus a neacht Nancy Pheaitín, bean a bhfuil aithne níos fearr uirthi ó cheird na

Cuid de cheoltóirí Chor na Rón. Ó chlé: Michael Mheáirt Ó Coisdealbha, a iníon Neansaí agus Johnny Pháraic Pheter Ó Conghaile

gruaigeadóireachta!

I ndeireadh na 70í tháinig an ceoltóir iomráiteach míleoiden Johnny Phádraig Phetair Thomáis Mhicil Thaidhg Ó Conghaile nó Johnny Connolly chun cur faoi i gCor na Rón agus chuir sin borradh nua eile faoin gceol ar an mbaile agus is iomaí oíche bhreá cheoil a bhí i dteach se'againne agus Tigh Johnny le m'athair agus Johnny ag casadh agus mé féin, Johnny Óg, Jimmy agus Mary Ellen nach raibh ach ina páiste ag éisteacht agus ag foghlaim na ceirde. Bhí ceathrar againn sa gclann agus bhí mo dheartháir Máirtín in ann formán breá a bhaint as an bhfliúit agus Lynda in ann cúpla port breá a chasadh ar an mbosca agus Tony ar an mbainseó agus ar an mbodhrán agus is minic go gcasfadh mo mháthair Bairbre ar an trumpa freisin.

Dála an scéil, ceoltóir iomráiteach eile a tháinig go Cor na Rón sna nóchaidí ab ea Noel Hill a chaith roinnt blianta ina chónaí ar an mbaile in éineacht lena chlann, Aisling agus Seán, a bhíodh ag casadh ceoil iad fhéin.

Is cuimhneach liom go mbíodh m'athair ag casadh ceoil go rialta Tigh Mharcais i dteannta Mheaití Jó Shéamuis agus Sheosaimh Uí Bhraonáin nó Josie Brennan a chasadh an bainseó agus an giotár agus is iomaí cur síos a bhí acu ar na hoícheanta sin agus ar roinnt ceoltóirí a chastaí isteach, leithéidí Charlie & Ben Lennon, Frankie agus Sean Gavin agus ceoltóirí eile mar sin. Is i dteach ósta Tigh Tuohy, teacht ósta a bhí ag Seán & Brídín Tuohy ina aice le oifig an phoist a bhíodh an ceol is fearr le cloisteáil sna blianta sin agus is é mo ghéar chuimhne mo dheaide agus mo mhama a fheiceáil ag

siúl síos an bóthar chuile thráthnóna Dé Domhnaigh agus muid fágtha le mo shean-mháthair agus iad ag dul ag éisteacht le leithéidí Joe Burke, John Joe Forde, Kathleen Collins, Michael McKeague, Seán Maguire agus ceoltóirí cáiliúla eile. Ba é sin an áit le bheith agus bhí muid ina ngasúir bheaga ag iarraidh dul ann freisin agus gan aon tuiscint againn cén fáth nach raibh cead againn ach dhéanfadh mo shean-mháthair Kate Mhicil Shéamuis as Baile na mBrobhach ó dhúchas slám pancakes dúinn agus m'anam go gearr go raibh dearmad déanta ar Tigh Tuohy!

Is ar an mbosca ceoil a thosaigh mé féin ag casadh ceoil ar dtús, faoi stiúir m'athair, ach nuair a chuaigh mé ar scoil go Scoil Sailearna bhíodh Máire Bn. Uí Mhainnín ag múineadh na feadóige agus is gearr go raibh níos mó tóir agam ar an uirlis sin. Bhí an-suim ag Máire Bn. Uí Mhainnín sa gceol agus bhíodh sí ag tabhairt ranganna feadóige agus bosca ceoil do go leor de na gasúir sa scoil ag an am. Bhí roinnt a choinnigh ag casadh ina dhiaidh sin, leithéidí Sheáinín Boland agus Maidhc Sheáin Uí Mháille a bhíodh ag casadh ar an mbosca. Is cuimhneach liom go mbíodh Tommy Mulhaire ag teacht ag múineadh an bhosca ceoil freisin ach chomh fada le mo chuimhne is go dtí scoil na mbuachaillí a thagadh sé agus níl mórán cuimhne agam air.

Nuair a bhí mé thart ar dheich mbliana nó aon bhliain déag cuireadh tús le craobh de Chomhaltas Ceoltóirí Éireann i gCois Fharraige agus bhíodh oícheanta ceoil eagraithe ar an Spidéal. Thagadh Meaití Jó ag triall ar mo dheaide le dul leis agus oíche amháin dúirt Meaití liom féin "an bhfuil fonn ort

Meaití Joe Shéamuis

a theacht linn?” Ní raibh aon chall dhó é a rá an dara huair mar bhí mo chosa ag rith uaim agus soir linn. Bhí an ceol ar siúl istigh nuair a tháinig muid ag an doras agus d’fhan muid ansin ag éisteacht go dtí go mbeadh an bualadh bos ann agus b’fhacthas dom go mba bhé an ceol ba dheise é a chuala mé riamh. Nuair a d’oscail an doras agus isteach linn bhí iontas an domhain orm gur gasúir óga nach raibh ach cúpla bliain níos sine ná mé féin a bhí ag casadh an cheoil álainn a bhí cloiste agam – ba iad sin Patsy & Liam Lewis a bhí tar éis cur fúthu sna Forbacha lena dtuismitheoirí John agus Breda. Bhí mé bíogtha ina dhiaidh sin chun go mbeadh mé féin in ann an ceol a chasadh mar a bhí siadsan – roimhe sin cheap mé nach mbeadh tú i do cheoltóirí maith go dtí go mbeadh tú sean!

Bhí uirlisí nuaí ag muintir Lewis freisin – bhíodh John ag casadh ar an bhfliúit, Breda ar an maindilín, Patsy ar chairdín pianó agus an consairtín agus Liam ar an mbainseó agus ar an veidhlín. Ní raibh ach boscaí ceoil den chuid is mó cloiste agam roimhe sin. Bhí corrdhuine thart a bhíodh ag casadh uirlisí seachas an bosca agus bhí siad diabhailtá gann. Bhíodh Meaití Jó ag casadh ar an bpíob uilleann mar a bhí a fhear gaoil an tAthair Pádraigín Darby Ó Fátharta, bhíodh Máirtín Shéamuis Ó Fátharta ag casadh ar an trumpa béil chomh maith leis an míleoidéan, uirlis a chasadh mo mháthair féin freisin, Bairbre Joe Staff Seoighe agus bhí cuimhne ag m’athair ar dhuine de shloinne Uí Mhurchú sna Minna a bheith ag casadh ar an veidhlín. Is sa Spidéál ag na hoícheanta sin agus ag seisiúin bhreátha ceoil sa Droighneán Donn agus Tigh Hughes a casadh roinnt de cheoltóirí eile Chois Fharraige orm, Mícheál Ó hEidhin, an Cigire Ceoil, a bhíodh ag casadh ar an gcairdín pianó agus ar an gconsairtín níos déanaí, May

Staunton a chasadh an veidhlín agus ba deas uaithi go deimhin chomh maith lena mac Dónal Staunton a chasadh an bainseó agus a hiníon Deirbhile a chasadh ar an veidhlín chomh maith. Tá clú anois ar an ngrúpa Dordán atá lonnaithe sa Spidéál agus lena gcasann Deirbhile i dteannta Mary Bergin, Kathleen Loughnane & Martina Goggin. Bhí Dónal Standún agus Mícheál Ó hEidhin ag casadh leis an “*Connemara Quartet*” i dteannta Thomáis Uí Cheannabháin as an Aird Mhóir, Cill Chiaráin a bhí ar an bpíob uilleann agus Jimmy Mullin as an gClochán ar an veidhlín agus thaifead siad cúpla rian ceoil ar an gcéad fhadcheirnín riamh a thug Comhaltas Ceoltóirí Éireann amach dár teideal “*The Rambles of Kitty*” i 1967.

Sa Spidéál freisin a chuir mé aithne ar Tom Pháidín Tom Ó Coisdealbha agus is minic gur cuimhneach liom é ag cur síos ar a athair Páidín Tom a bhíodh ag casadh ar an bhfliúit agus bhí Tom Pháidín Tom féin paiteanta ag portaireacht béil, ceird a raibh an-tábhacht léithe freisin sna blianta sin agus tá píosa álainn i gcartlann RTÉ Raidió na Gaeltachta do Tom Pháidín Tom ag portaireacht agus Páidí Bán Ó Broin ag damhsa, fear a thugadh cuairt go minic ar an Spidéál. Is minic a chuala mé mo dheaide agus Meaití Jó ag cur síos ar fhear eile a bhíodh ag portaireacht béil freisin agus a raibh stíl dá chuid féin aige, Pádraigín Pheaits Tommy ach faraor níl aon sampla dá chuid ceoil fanta againn. Bhíodh go leor daoine ag feadaíl freisin agus is minic a chloisfinn Steve Mhaidhc Stiofán ag feadaíl agus é ag siobáil timpeall an tí agus ba mhaith uaidh. Is bealach a bhí anseo freisin chun poirt nua ceoil a chuala tú ag oíche airneáin a choinneáil i do chloigeann nó go dtí go raibh deis agat iad a thabhairt leat go cruinn paiteanta. Bhí Meaití Jó ag insint dom freisin go raibh fear ar a bhaile féin sna hAille a bhíodh ag casadh ceoil ar a shámh, Páidín Hughie Ó Fátharta, fear a d’aistrigh síos go Cill Dara blianta ina dhiaidh sin.

Ar an Spidéál freisin a chas mé le Festie Ó Conluain, fear a raibh an ceol go smior ann agus a raibh an-nádúr aige le chuile dhuine den mhuintir se’againne mar go raibh gaol aige le m’athair. Bhíodh sé féin agus a iníon Mómó ag na hoícheantaí ceoil agus b’álainn uaidh foinn mhalla a chasadh ar an bhfeadóg agus tá cuimhne agam é a chloisteáil uair nó dhó ag casadh ar an bhfliúit freisin. Is thart ar an am seo a thug Meaití Jó iasacht fliúite dom agus bhinn ag iarraidh a bheith ag baint corr fhormán aisti. Bhíodh ceoltóirí go leor eile timpeall an Spidéil ag an am seo freisin, Stiofán Mac Suibhne, fear an bhosca ceoil agus na feadóige agus a dheartháir Mícheál a bhíodh ag casadh ar an bhfeadóg freisin, Pádraig Ó Ciardha a bhíodh ag casadh na feadóige, Pádraig Ó Féinneadha ar an mbosca ceoil, Pádraig & Lorcán Ó Coisdealbha nó Clann Johnny Bán, Antoine Pheaitín Terry Mac Donncha a thagadh aniar as Ros an Mhíl, boscadóir breá a bhí ann féin, bhíodh Máirtín Thornton ag corr oíche ag casadh ar an orgán béil agus ar an míleoidéan, Eilín Ní Riordáin ar an mbosca ceoil, Bruce Du Ve ar an bpíob uilleann, Mick Cadden ar fhlíúit, Colm Ó Cadhain ar fheadóg agus Danny Smith ar an mbosca ceoil, fear a raibh stíl an-deas aige agus a bhí curtha faoi sna hAille agus Seán Ó hÉanaigh a bhíodh ag casadh ar an ngiotár.

Sna seachtóidí freisin a bhíodh na céilithe ar siúl chuile Déardaoin sa bPoitín Stíl agus airgead á bhailiú chun páirc peile a thógáil do Chumann Peile Mhicheál Breathnach agus bhíodh mé féin agus m'athair ag casadh go rialta ag na hoícheanta sin chomh maith le Meaití Jó Shéamuis agus bhíodh fear ard an Spidéil, Seán Johnny Eoinín Ó Neachtain ina fhear an tí agus ag casadh na ndrumaí, ceird go deimhin a bhíodh ar siúl aige ag na céilithe sa Spidéal na blianta roimhe sin. Bhíodh an boscadóir Máirtín O'Connor linn go rialta freisin ag na céilithe sin mar bhíodh sé ag tabhairt ranganna ceoil i gColáiste Chroí Mhuire ag an am agus is cuimhneach liom leithéidí Frankie Gavin, Pearl O'Shaughnessy agus a beirt mhac Paul agus Tom ag casadh linn freisin corr oíche. Tháinig an tOireachtas go Cois Fharraige freisin i 1974 agus 1976 agus thug sé seo fonn ar chorrduine ceol a chasadh, corr stéibh a chasadh agus is iomaí port breá a casadh do dhamhsóirí freisin.

Níos déanaí fós, sna hochtóidí bhíodh oícheanta airneáin ar siúl i nGairmscoil Cholm Cille nó Coláiste Cholmcille mar atá anois air agus bhíodh siad seo ar siúl faoi stiúir an phríomhoide ansin ag an am, Seán Ó Mainnín, go ndéana Dia grásta air agus is ansin a chonaic mé roinnt de na ceoltóirí óga eile as Cois Fharraige ag teacht chun cinn, Aisling agus Luisne Ní Neachtain ar na veidhlíní agus ar an gcláirseach agus chaith a ndeartháir Páid tamall ag plé leis an bpíob uilleann freisin. Bhíodh Antaine Ó Mainnín ag casadh an bhosca ceoil agus an bhodhráin, Joe Ó Neachtain agus Mícheál Darby Ó Fátharta ar an mbosca ceoil agus a dheartháir Dermot chomh maith. Brian Terry Mac Donnchadha, Tomás Óg Ó Neachtain agus Séamus Mac Con Aonaigh ar fheadóga móra agus Niamh Ní Eidhin ar an bhfeadóg chomh maith le Síle Denvir ar an gcláirseach, bean atá ag casadh leis an ngrúpa Líadan anois.

Is cuimhneach liom gur chuir muid Banna Ceoil ar siúl i 1987 chun páirt a ghlacadh i gcomórtas na mBannaí Ceoil ag an Oireachtas. Bhí mé féin ann chomh maith le Meaití Jó, Luisne agus Aisling Ní Neachtain, Rónán Ó hEidhin ar an bpianó, Sarah Uí Bheoláin ar na drumaí agus Johnny Phádraig Phetair ar an mbosca. Bhí an-spraoi againn ag cleachtaí faoi stiúir Mhíchíl Uí Eidhin agus ina dhiaidh sin arís thug muid cuairt ar Fhéile Idirnáisiúnta Ceilteach i Lorient i 1990 faoin teideal "Conamara '90" agus linn freisin bhí Seosamh Ó Braonáin ar an mbainseó, Tomás Ó Neachtain ag amhránaíocht agus m'fhear céile Paddy Ó Fiannachta ar an mbodhrán. Tá roinnt ceoltóirí eile tagtha chun cinn ón am sin freisin, Pádraig Ó Dubhghail ar an ngiotár, Peadar Ó Conchubhair ar an bhfidil, Joe Ó Neachtain agus Edel Ní Churraoin ar an mbosca ceoil, beirt atá ina ndamhsóirí iontacha chomh maith, Sinéad agus Aedín Ní Fhátharta ar na

Dónal Standún

feadóga, Neasa Ní Chonghaile ar an bhfliúit agus a deirfiúr Síle ar an bhfidil. Jacinta Ní Chonghaile ar an gconsairtín agus ar an bhfliúit agus a deirfiúr siúd Aisling ar an bhfeadóg. Maidhc Ó hÉanaigh ar an bhfliúit agus a dheirfiúr Caoilfhionn ar an gconsairtín.

Tá mé cinnte go bhfuil agus go raibh ceoltóirí eile i mbailte ar fud Chois Fharraige a bhíodh ag casadh corr phort sa mbaile ach a bhí róchúthail chun casadh go poiblí agus go bhfuil agus go raibh ceoltóirí eile ann nach raibh aon eolas agamsa orthu agus nach bhfuil luaite agam fiú anseo. Tá roinnt ceoltóirí eile curtha fúthu i gCois Fharraige le roinnt blianta anuas, de bharr a bheith ag obair sa cheantar agus ar ndóigh tá siad seo ar fad ag cur le saibhreas an cheoil agus is i dteannta a chéile is fearr iad. Orthu seo tá leithéidí Ronan Browne, Caoimhín Ó Sé, Traolach Ó Conghaile, Siorcha Ní Mhonacháin, Deirdre Ní Thuathail, Nóra Geraghty, Julianne Ní Chonchobair, Tom Giblin, Connie Patten, Charlie Lennon, Anna Falkneau agus bean atá ina cónaí thiar i Leitir Móir na Coille i gCamas ach go bhfuil an t-uafás déanta aice chun an ceol a chur chun cinn i gCois Fharraige leis an bhféile "Traidphicnic", Bridget Barker.

Tá an ceol ag dul ó neart go neart i gCois Fharraige, buíochas le Dia, agus na céadta ceoltóirí óga anois ann agus iad ag casadh chuile chineál uirlise. Níl sé i bhfad ó bhí mé ag oíche cheoil i Seanscoil Sailearna, áit a raibh páistí óga na scoile ag casadh boscaí, flúiteanna, veidhlíní, cláirseachaí, bodhráin, consairtíní agus uirlisí nach iad agus ba mhór an spóirt a bheith ag éisteacht agus ag breathnú orthu agus Luisne Ní Neachtain ag déanamh an-obair go deo leo agus ar ndóigh tá siad ag fáil deis iontach freisin ó a bheith ag freastal ar ranganna le leithéidí Nóirín Ní Ghrádaigh, Liz Kane, Johnny Óg Connolly, Tommy Mellett, Tommy Keane, Colm & Kelly Gannon, Noel Hill, John Blake, Éilís Lennon, Mary Bergin agus roinnt mhaith eile nach iad. Nár laga Dia iad ar fad! ○